

ЗМІСТ

АНДРІЙ КУРКОВ	
Передмова	7
КАТЕРИНА КАЛИТКО	
Вагончик на краю світу.	11
КАТЕРИНА БОТАНОВА	
Полюві дослідження національної інженерної думки	18
ВАХТАНГ КЕБУЛАДЗЕ	
І стіни, і мости	25
Зоя КАЗАНЖИ	
Говорити, мовчати, говорити знову	32
ОСТАП СЛИВИНСЬКИЙ	
Математика ненависті	39
ОЛЕНА СТЯЖКІНА	
Туди не можна мостів	44
ЛАРИСА ДЕНИСЕНКО	
Бути вільними – стати відповідальними	50
МИРОСЛАВА БАРЧУК	
Міст між цивілізаціями, або Фальшивий міст.	57
ВІКТОРІЯ АМЕЛІНА	
Такі схожі – аж страшно.	63

Віталій Пономарьов	
Мури та мости	70
Василь Махно	
Досвід не передається	75
Володимир Рафєєнко	
Остання любов	81
Микола Рябчук	
Уявні стіни, віртуальні мости	86
Володимир Ермоленко	
Ворог не тут	94
Світлана Пиркало	
Ну що б, здавалося, слова?	102
Борис Гудзяк	
По той бік є життя	109
Ігор Ісаченко	
Мости з обопільним рухом	118
Галина Вдовиченко	
Мости всередині країни	125
Павло Казарін	
Битва за майбутнє	133
Віталій Портников	
Європа — це не географія	140

ПЕРЕДМОВА

Дорогі читачі,

перед вами — не зовсім звичайна книжка. А точніше — зовсім не звичайна. Вона б не виникла сама по собі. Ця книжка — кінцевий результат проєкту Українського ПЕН, метою якого було почути голоси й думки активних, соціально ангажованих українських письменників та філософів про значущу для нашої країни сьогодні річ. Тема «Мости замість стін» стала «тригером», спусковим гачком для аналізу ситуації, що склалася в Україні останнім часом. Письменники — ті ж громадяни, проте іноді більш діяльні й не соромляться поділитись, а іноді навіть активно висловитись в дискусії, що вже триває, і триває доволі довго.

Публічна дискусія, незалежно від масштабу, — це вже доказ демократичності суспільства. Згода і незгода йдуть поруч, майже пліч-о-пліч. Вони обмінюються аргументами, і читач або слухач, оцінивши силу й переконливість аргументів, стає на одну чи іншу сторону. Або створює свою, третю. Активізація публічних дискусій — це робота на майбутнє, на майбутнє демократичної України. Нинішня «письмова» дискусія, а точніше — двадцять есеїв, написані українськими авторами для видання «Новое Время», — це зріз наявних у суспільстві думок і сумнівів, дискурсів та надій. Це можливість досягнути співвідношення політичного й соціального оптимізму і песимізму. Це нагода зазирнути в систему цінностей кожного з представлених у книжці авторів і навіть запрошення стати в полеміку з ними після прочитання книжки, адже всі ці автори доступні в соціальних мережах і далі активно й публічно діляться своїми думками, своєю позицією, але вже, можливо, на інші теми, не менш актуальні для України.

«Мости замість стін» — це не тільки про сьогоднішнє! Це і про вчора, але насамперед — це про завтра! Якою буде Україна завтра — залежить

від нас. Не тільки і не стільки від письменників, хоч і вони намагаються ставити питання й робити наші проблеми більш зрозумілими для нас самих, — але й від читачів і всіх тих, хто стежать за новинною стрічкою в інтернеті. Кожна людина, яку хвилює її власне майбутнє, майбутнє дітей і країни, відштовхується у своїх роздумах від особистого життєвого досвіду, від того, що залишилося позаду, в минулому, розуміючи, як воно вплинуло на її життя. Іноді навіть минуле батьків наздоганяє дітей і попереджає їх про небезпеки повторення. Ми живемо у світі, де важко вигадати щось нове, але дуже легко повторити старе. Особливо старі помилки.

Чи треба зберігати негативний досвід батьків і прабатьків у пам'яті? Чи не краще забути його й дати йому піти безповоротно, щоб наші діти про нього не знали? Чи вбереже це наших дітей і нашу країну від рецидивів історичних трагедій, через які Україна вже проходила? Або навпаки, чи треба змушувати нове покоління детально вивчати всі помилки й драми минулого, щоб виробити в них імунітет на ухвалення невважених рішень?

Ці питання у своєму есеї порушує **Вікторія Амеліна**, для якої найбільш зрозумілий світ розташований у межах Львова, але це не тільки Львів сьогоднішній. Це Львів, який тягне за собою хвіст трагічного минулого, зберігає і намагається захистити від стирання часом і новими забудовами кордонів єврейського гетто часів Другої світової, намагається зберегти сліди інших трагедій і важких моментів історії, що не могла обійти своїм впливом ментальність і поведінку нинішніх жителів цього непростого й неоднорідного в геополітичному сенсі міста.

Інша львівська авторка — відома письменниця й журналістка **Галина Вдовиченко** — пробує у своєму есеї визначити співвідношення України «приватних територій» та України «великого загального простору свободи й незалежності». Вона відкидає стіни й паркани, але «мости» в її розумінні — це не політичні чи соціальні конструкції, здатні відразу вирішити всі наші внутрішні питання, а людські взаємини, містки, по яких люди намагаються шлях одне до одного, до порозуміння.

Від часткового до загального у своєму есеї переходить митрополит-архієпископ Філадельфійської єпархії Української греко-католицької церкви у США **Борис Гудзак**: «Організації чи інституції, які

мали б шукати спільних знаменників, щоб разом ставати сильнішими, у своєму прагненні до самоідентифікації та окреслення власних ідей відмежовуються одна від одної. Люди, що мали б шукати порозуміння з іншими, відкидають протилежну, може, незручну, думку, навіть розривають стосунки, щоби перебувати у комфорті власних переконань. [...] Чомусь так багато людей, систем та організмів потрапляють у пастку своєї віддільності, відчуженості, закритості».

Катерина Калитко, лауреатка премії «Книга року ВВС» та Премії Конрада, навпаки, намагається у своєму есеї пройти шлях від загального до конкретного. На час написання есею вона немовби стає пасажиркою поїзда «Україна» і проїжджає ним довгий відрізок шляху не такої вже й давньої історії нашої держави, щоб теж, як деякі інші автори, скоріше не дати відповідь, а посилити, конкретизувати питання, сприяти полеміці без нав'язування заготовленої чарівної формули, без підсовування еліксиру, який нібито лікує від усіх хвороб одразу. Але, читаючи її есеї, багато хто з читачів замислиться про себе, про своє оточення, про свою власну реакцію на події останнього часу. І, можливо, читачі краще зрозуміють і себе, і інших. І відійдуть на крок від шойно або нещодавно або навіть дуже давно споруджених стін. Відійдуть у пошуках мосту, що веде до співрозмовника, з яким не згоден: «І що нас усе-таки єднає? Часом думаю, що так багато, аж не втиснути це у слова. А часом — що буквально кілька речей та явищ. Шкаралупка займенника «ми». Оця залізниця з її переважно брудними поїздами, стрибучим тривожним світлом на малих станціях і заспаними стрілочниками на переїздах, однаково набурмосеними від сходу до заходу й назад».

Двоє з авторів книжки — **Олена Стяжкіна** й **Володимир Рафєєнко** — письменники-біженці. Ні, вони про себе такого не скажуть. Вони уникають таких формулювань. Але в їхніх есеях часто більше минулого проривається на перший план. І стіни в їхньому розумінні поділяють не умовних або реальних супротивників і опонентів, а їх самих-минулих від них самих-сьогоднішніх.

«Чи може бути міст між мною тепер і мною вчора? Щоб ота колишня я безперешкодно з'являлась на цьому мості й несла мені інфекцію покори та глупства, несла епідемію мовчазного безправ'я, свою

небуттєвість як вищий здобуток? Міст із безодні? Міст без початку й кінця?» — запитує у своєму тексті Олена Стяжкіна.

Володимир Рафєєнко на самому початку есею зізнається, що він, як і, мабуть, більшість людей, навіть у мріях про світле спирається на особистий швидше негативний досвід: «Десь цілком позасвідомо і внутрішньо я давно розмірковую про мости, які нам усім потрібні. Про непорозуміння, котре є головним нашим ворогом і болем. Але, з іншого боку, що я знаю про мости? Більше, мабуть, про стіни».

Відомий письменник, автор книжки «Дві України: реальні межі, віртуальні ігри», про яку ось уже майже двадцять років упереджено й не завжди толерантно дискутують в інтелектуальних колах країни, **Микола Рябчук** бачить проблему українців крізь призму характерної для них, як він вважає, міфологічної свідомості. Готовність багатьох жителів Центральної України досі, попри військову агресію північного сусіда, вважати росіян «нашими», а галичан «чужими» доводить не тільки існування багатьох стін усередині нашої країни, але й дивовижно тривалий вплив іще радянської пропаганди про спорідненість і дружбу трьох слов'янських народів. «Ми можемо скільки завгодно кепкувати з цієї міфологічної свідомості, а проте саме вона визначає поведінку мільйонів людей, і в цьому сенсі є вагомішою за ту реальність, яка видається нам об'єктивною. І бар'єри, які вона вибудовує — між різними групами, між регіонами, між Україною й світом, — не так просто здолати, беручи до уваги живучість міфу та його засадничий імунітет до будь-яких фактів і аргументів», — говорить Микола Рябчук у своєму есеї.

Але я не хочу затримувати вашу увагу на моїх думках про цю дуже цікаву і провокативну до роздумів збірку есеїв. У ній, окрім згаданих мною авторів, з вами поділяться думками Катерина Ботанова, Віктор Портников, Василь Махно, Остап Сливинський, Світлана Пиркало, Вахтанг Кебуладзе, Зоя Казанжи, Павло Казарін, Мирослава Барчук, Віталій Пономарьов, Ігор Ісиченко, Володимир Єрмоленко та Лариса Денисенко.

Перегорніть цю сторінку. Ви не пошкодуєте!

*Андрій Курков,
президент Українського ПЕН*

ВАГОНЧИК НА КРАЮ СВІТУ

Інтересіті рушає з київського вокзалу в морозну пітьму. Люди шарудять пакетами, повільно роздягаються, розімліваючи в довгоочікуваному теплі. Починають дзвонити близьким, знайомитись із сусідами-подорожніми, розмовляти — і для уважного вуха стають очевидними різниця у вимові, діалектизми, жаргонізи, відмінні пласти суржику, акраплення іноземних слів та інші характерні деталі, які маркують мовлення географічно. Пів години — і ти вже приблизно можеш уявити, хто у цьому салоні куди прямує. Потяг наскрізь прошиває половину величезної країни. По-вечірньому вайлуваті стюарди не одразу починають сканувати квитки і закінчують процедуру якраз тоді, коли за вікном пролітає вокзал Фастова. В імпровізованому скверіку поміж колій, ледве вгадуючись у пітьмі, темніє нерухомий вагон.

Я хотіла би сказати, що люди, виняткові в моєму житті й досвіді, народилися порівну по обидва боки Збруча, але це буде неправдою. Практично всі ті, хто є для мене синонімом повітря, — з «Великої України». А ті кількоро, що таки походять з-за Збруча, все ж опинилися на Поділлі чи в Києві, і не так уже важливо, переїхали вони самі чи їхні предки. Натомість статистично найбільшу кількість неприсмних чи відверто глузливих щодо мого свідомого українства речей я чула якраз від умовних «західняків». Тут були й невіра в те, що патріотизм можливий